

## СТАНОВИЩЕ

на проф. д-р Енчо Герганов  
за трудовете на гл. ас. д-р Евгения Христова,  
представени за участие в конкурса за доцент в ПНЗ.2. Психология,  
обявен в ДВ бр. 5/16.01.2024

Д-р Евгения Христова е представила като хабилиционен труд монографията „Живот срещу живот. Морални дилеми при разпределяне на ограничени медицински ресурси. Издателство на Нов български университет. ISBN 978-619-233-251-8. 2023”. В монографията и в статиите, представени за конкурса, се изследват 5 основни проблема, които ще разгледам накратко:

### **1. Морална преценка и разпределяне на ограничени медицински ресурси**

Авторката е провела редица изследвания по проблемите, свързани с морални дилеми, които имат отношение към разпределянето на ограничени медицински ресурси. Преди всичко е изследвала подкрепата за различни утилитарни и егалитарни принципи. Основните резултати от тази поредица изследвания са както следва. Най-голяма подкрепа получават утилитарните принципи и свързаните с тях правила при разпределянето на ограничени медицински ресурси. Независимо че утилитарните избори се подкрепят най-много, голяма подкрепа получава и възможното решение като критерий за избор да се използва редът на постъпване. Като общ резултат от всички изследвания се установява, че има слаба подкрепа за случайното разпределяне, въпреки че теоретично то се приема за най-егалитарното от всички правила за вземане на решение в подобни ситуации. В тези изследвания авторката установява още, че разпределянето и преразпределянето на медицински ресурси не се възприемат като еквивалентни от обществеността. Тези резултати са представени както в посочената монография, така и в две статии, едната от които е на английски език.

## **2. Морална преценка при дилеми от типа “Дилемата с мотрисата” (Trolley dilemma)**

По този проблем са проведени емпирични изследвания, които имат отношение към моралната преценка при дилеми от типа “Дилемата с мотрисата”. В дизайна на изследванията са включени различни фактори, за които се очаква, че ще оказват влияние върху моралната преценка. Резултатите показват, че съществени ефекти върху утилитарните избори в дилеми от този тип имат факторите “наличие на физически контакт”, “неизбежност на смъртта”, „инструменталност на причинената вреда”.

Авторката е изследвала още и връзката на емоционалната преработка и моралната преценка с помощта на запис на кожна проводимост. Този метод е дал възможност да се направи обективна регистрация на афективни процеси. Такъв тип изследвания са нови за България и рядко са използвани и в световен мащаб. Моралната преценка е изследвана и при хора, практикуващи помагащи професии. В тези изследвания са установява, че има по-малка подкрепа за утилитарните действия в тези дилеми и различна роля на факторите, изброени по-горе, в сравнение с типичните извадки от студенти и млади хора. Изследвана е още и моралната преценка по отношение на действията на изкуствени когнитивни агенти. Резултатите показват, че утилитарните действия, извършени от такъв тип агенти, се приемат като по-приемливи от морална гледна точка в сравнение със същите действия, извършени от човек. Тези изследвания са публикувани в 6 статии, от които 5 са на английски език.

## **3. Коопериране в игра „Дилема на затворника” (Prisoner’s Dilemma)**

За проучване на този проблем авторката отново провежда серия от експерименти, чрез които проследява процесите на вземане на решение и коопериране в “Дилема на затворника”. В някои от тези експерименти за първи път е използвала апаратура за проследяване на погледа с цел да се направи анализ на вниманието на играчите и достъпа им до информация, свързана с играта, за изследване на т. нар. „дизюнктивен ефект” и тестване на различни обяснения за този ефект. Освен това авторката предлага модел за вземане на решение в „Дилема на затворника”, базиран на селективно внимание и учене с подкрепление (SARL), който показва добра съгласуваност с експерименталните данни. Проведени са експерименти, в които за първи

път теорията на релационните модели се свързва с различни игри с кооперирането. Чрез манипулиране на начина на разпределяне на печалбите и задаване на различни роли на играчите, се променя начина на игра и нивото на коопериране.

Резултатите от изследванията по този проблем са публикувани в 7 статии - всичките на английски език.

#### **4. Използване на методиката за проследяване на погледа (eye tracking) за изследване на когнитивни процеси**

В тази серия от изследвания е използвана апаратура за проследяване на погледа при изследване на вниманието и преработката на информация при различни когнитивни процеси. Тези изследвания са представени в 6 статии на английски език, в които са разгледани примери за приложението на метода при изследване на коопериране в игра “Дилема на затворника” и дизюнктивния ефект (за първи път в световен мащаб), възприемане и оценка на произведения на изкуството, четене при деца с дислексия (за първи път за български език).

#### **5. Използване на физиологични данни при изследване на емоции, свързани с когнитивни процеси**

В изследванията по този въпрос авторката за първи път в България е използвала апаратура за регистрация на физиологични данни (напр. кожна проводимост) в изследване на афективни реакции при морална преценка, вземане на решение и коопериране, взаимодействие с изкуствени агенти. По този начин е получена обективна информация за субективните преживявания. Тези изследвания са публикувани в 4 статии на английски език.

В заключение, основните приноси на монографията и посочените статии според д-р Евгения Христова, които напълно приемам, са следните:

- Проблематизиране на темата за моралната преценка при разпределяне на ограничени медицински ресурси и на нуждата от емпирични изследвания по темата.

- Систематично разглеждане на темата от различни гледни точки – от теоретична (етична) гледна точка, от гледна точка на медицински стандарти и практики и от психологическа гледна точка.

- Представяне на резултати от емпирични изследвания на моралната преценка в ситуации на дилема, при които има недостиг на медицински ресурси и съществува конфликт между утилитарни правила и реда на постъпване на пациентите.

- Включване на голям брой участници в емпиричните изследвания.

-Изследване на ролята на контекста и описанието на дилемите чрез вариране на типа на ограничените медицински ресурси.

- Изследване на ролята на реалистичността на ситуацията, в която се прави морална преценка, чрез вариране на контекста на събитията, довели до недостиг на медицински ресурси.

- Установяване на нагласи за силна подкрепа за утилитарните принципи и свързаните с тях действия при разпределянето на ограничени медицински ресурси. В същото време се установява доста висока подкрепа за използване на реда на постъпване като правило за предоставянето на ограничени ресурси, както и изключително малка подкрепа на възможността за случайно разпределяне.

- Установяване на нагласи за по-малка подкрепа на утилитарни критерии при ситуации на преразпределяне в сравнение със ситуации на разпределяне на ограничени медицински ресурси.

- Представяне на данни за стабилността и възпроизводимостта на получените резултати в култура, различна от българската.

- Дискутиране на получените резултати с фокус върху съответствието и разминаването им с теоретичните възгледи и препоръчителните медицински практики и стандарти.

Д-р Евгения Христова участва в конкурса за доцент с 57 статии, повечето от които са на английски език, една самостоятелна монография – хабилитационен труд, 2 книги в съавторство с Морис Гринберг. По обем това е достатъчна продукция за доцент. По качество цялото това научно творчество удовлетворява напълно критериите за хабилитация.

**Предлагам да се даде научното звание ДОЦЕНТ по конкурса ПНЗ.2. Психология, обявен в ДВ бр. 5/16.01.2024, на гл.ас. д-р Евгения Христова.**

София, 6.05.2024

проф. д-р Енчо Герганов